

Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
Серия "Филология. Социальные коммуникации". Том 24 (63). 2011 г. №4. Часть 1. С.230-234.

УДК 070 [316.77:821]

ОБРАЗ ЖУРНАЛИСТА В СОЦИАЛЬНО-КОМУНИКАТИВНІЙ ТА ХУДОЖНІЙ РЕЦЕПЦІЇ В. ДРОЗДА (СЕМАНТИКА І ФУНКЦІЇ)

Гурбанська А.І.

Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ, Україна

У статті розглянуто ідейно-змістове трактування В. Дроздом морально-етичної сутності журналіста. Досліджено концептуальність різних типів цього образу у площині стильової парадигми художньої творчості прозаїка. Специфічною ознакою художнього дискурсу Дрозда-письменника визначено світоглядну рефлексію.

Ключові слова: *текст, світоглядна рефлексія, художній конфлікт, емоційне наповнення, стильова парадигма.*

Постановка проблеми. Сучасна кризова ситуація в Україні великою мірою зумовлена відсутністю чіткої програми формування власне українського ідеалу, того «світла в кінці тунелю», яке б стало орієнтиром на шляху духовного розвитку нації. У зв'язку з цим у соціальних і гуманітарних науках, зокрема в галузі соціальних комунікацій і літературознавства, особливої актуальності набуває висвітлення проблем текстових впливів на формування громадської думки. *Об'єктом* наукових досліджень такого спрямування може бути творчість В.Дрозда, яка становить «золотий фонд» вітчизняної літератури. Одна з перших повістей письменника – «Маслини» (1967), загалом схвально сприйнята критикою (насамперед за ідею «маслинового імунітету» індивіда, тобто спокуси жити краще від інших, «над ними»), і досі належно не проаналізована у вищезазначеному аспекті. Тож *метою* цієї студії є висвітлення текстового впливу «Маслин», здійсненого у площині соціально-комунікативної та художньої реалізації образу журналіста, на формування громадської думки, а завданням – з'ясування семантики та функцій різних типів цього образу.

Повість «Маслини» репрезентує ідейно-моральну проблематику екзистенційно-філософського змісту (сєнс людського буття, вибір справжніх життєвих цінностей, пошуки людиною свого місця в суспільстві, стосунки між людьми тощо) й водночас світоглядну рефлексію, «громадянський біль» автора, його бажання «забити на сполох» [3, с. 14]. Поява «Маслин» зумовлена спостереженнями В.Дрозда «і над собою, і над товаришами по перу» та переконанням, що «справжні книги творяться не чорнилом, а кров'ю, і водить пером – совість письменника» [3, с. 17]. Поняття болю – структуротвірний елемент, який визначає систему жанромодифікуючих чинників, проблематику, внутрішній сюжет і стилєву парадигму притчеподібного тексту В.Дрозда. Текст повісті письменник подав в аспекті екзистенційної філософії як пам'ять про високе призначення людини, художньо потрактувавши його на рівні

змістових зв'язків «людина – влада», «людина – людина», «людина – мораль», «людина – вічність», що акумулюються в опозицію «духовне – бездуховне».

Модель світу в художньому тексті «Маслин» вибудовується на протиставленні ідеалу гармонійного й гуманного світу та світу реального, абсурдного, жорстокого й лицемірного. У такий спосіб, з одного боку, вмотивовується дисгармонія людини з навколишньою дійсністю, її самотність, відчуженість, незахищеність, а з іншого – на основі оптимістичних екзистенціалів віри та надії висвітлюються пошуки нею смислу життя, розкривається її історико-творча роль. Позначена психологізмом, повість репрезентує пошуки онтологічної сутності людського буття у складному конфліктному світі: увага письменника зосереджена на морально-етичних константах героя, його здатності/нездатності бути повноцінною особистістю.

Повість «Маслини» з підзаголовком «історія однієї душі» являє собою історію душі інтелігента – молодого журналіста Андрія Литвина, вихідця із села, який, опинившись у великому місті, важко шукає своє місце в складному конфліктному світі нового для нього суспільного середовища. В основі сюжету – автобіографічний випадок. Як згадував В. Дрозд, у шістнадцятирічному віці він за один з віршів, що був видрукований у районній газеті, наразився на політичні звинувачення в «контрреволюції» [3, с. 13]. Герой-оповідач повісті ототожнюється з імпліцитним автором (на час написання твору письменник теж був журналістом), через те його судження сприймаються від імені власне авторського «я». Усім ходом оповіді письменник показав, що саме негативні болючі враження дитинства визначили подальше екзистенційне сприйняття персонажем зовнішнього світу.

У цьому зв'язку варто відзначити, що автобіографіям – домінантна риса характерокреативної поетики у художніх текстах В. Дрозда, зумовлена особливостями ідіостилу письменника, його прихованими авторськими інтенціями – прагненням не лише до виявлення внутрішньої сутності людини, а й до самопізнання та самовираження. В одному із щоденників письменник занотував: «Останнім часом усе частіше приходжу до думки, як важливо для людини, яка прагне щось створити у мистецтві, прискіпливо і безпристрастно вивчати саму себе» [2, с. 101]. Такий творчий підхід В. Дрозда є органічним в контексті відзначеного Г. Сивоконем «спалаху інтересу до біографії письменника як проблеми, сказати б, етичної» [5, с. 138], що мав місце в літературному процесі другої половини ХХ ст. («Зачарована Десна» О. Довженка, «Луна блакитного овиду» І. Чендея, «У глибині дощів» М. Вінграновського та ін.). Проблему боротьби за автентичну людину В. Дрозд сконцентрував у сентенцію: «Можна відцуратись села, відцуратись селянського хліба. Тільки самого себе не можна відцуратись» [4, с. 136], котру можна вважати домінантою творчості письменника, моральним імперативом, яким автор «судить» своїх персонажів, а водночас – і самого себе.

«Маслини» – повість внутрішнього монологу, де все обертається навколо індивідуальної свідомості головного героя. Характер сповідального мислення в ній визначився виявленням через розповідь Андрія Литвина і його духовної індивідуальності, і внутрішньої сутності інших персонажів (Василь та Олексій Литвини, Микола Степовий, Кирило та Роман Литвини). «Історія душі» Андрія Литвина відбиває не стільки «діалектику душі», скільки драматичні моменти, психічні травми та кризові стани в його особистісному становленні. На передній план викладу В. Дрозд вивів нетривіальні характери, виразні предметні деталі,

окремі з яких символічного змісту (як-от, мікрообраз маслин), цікаві життєві подробиці. Повесть має часову двоплановість: дія у ній відбувається в теперішньому часі, але з постійними переключеннями в минуле.

Конфлікти «Маслин» ґрунтуються на глибокому знанні автором реальної дійсності, на його генетичній пам'яті та інтуїції. Емоційна насиченість художнього розв'язання конфліктів спрямована на заперечення руйнування загальнолюдських морально-етичних ідеалів та ствердження духовних зв'язків людини з «малою батьківщиною», традиціями народу. Виходячи із зацікавлення морально-етичним підтекстом стосунків між людьми, життєві орієнтири героїв письменник контрастно зіштовхнув на осі протилежних аксіологічних координат, що мають позачасову антропологічну актуальність (опозиції «свій – чужий», «раціональне – ірраціональне» в людській екзистенції, «щирість – лицемірство», «людяність – жорстокість», «альтруїзм – егоїзм»).

Випускник сільської школи, а згодом факультету журналістики, Андрій Литвин обирає стиль міського («чужого») життя, що не відповідає його ментально-світоглядним орієнтирам та стереотипам поведінки. Вживаючись у роль успішного журналіста, герой стає іншим – «цивілізованим». Як маргінальна й відчужена особистість, він знаходить штучний комфорт, відтак перебуває у стані самотності і тривоги, що виражає конфліктність «буття-у-собі» та «буття-у-світі». Андрій Литвин – рефлектуючий герой. Його психічна активність невіддільна від світоглядної рефлексії, осмислення своїх життєвих принципів та прагнень, уміння миттєво «схоплювати» внутрішню сутність тих, хто поруч з ним. Послугуючись іронією, письменник тонко передав світ живої реальної людини з її найприкметнішими вадами-«родзинками». При цьому він виходив з переконання, що у своїй загальній філософсько-естетичній сутності іронія виникає із усвідомлення недосконалості світу, із несумісності мрії і дійсності. Здатність героя-оповідача на іронію та гумор підносить його над конфліктністю власного існування (природне прагнення самореалізації – гіпертрофована жадоба слави). Водночас підтекстовий, внутрішній пласт іронії межує із сатиричним розкриттям бездуховності та дворушництва інших персонажів (Василя Литвина, Миколи Степового).

У центрі уваги В. Дрозда один з основних чинників духовного життя людини – сумління: цей чинник є визначальним у становленні особистості героя (формує його поведінку, втримує від хибних кроків, від ненависті, бажання помсти). Андрій Литвин – тип совісливої людини. Трактуючи в такому аспекті цей образ, В. Дрозд прискіпливо відтворив психічні процеси, що відбувалися в душі героя, коли він посоромився своєї сестри, що прийшла в редакцію обласної газети вдягнутою по-сільському. Використовуючи внутрішньо-психологічний тип конфлікту, письменник розкрив душевні суперечності Литвина, змодлював ситуацію, коли герой конфліктує із самим собою, долає свої застарілі погляди, настрої, почуття, і ненав'язливо подав момент катарсису в його душі. Андрій приймає рішення висповідатись за «помилку молодості» перед своїм сином, коли той виросте.

Породження конфліктів – мотиви омріяного щастя, самореалізації особистості – окреслюють екзистенційне буття людини в певному індивідуальному вимірі. Особливу увагу в розкритті образу Литвина В. Дрозд звернув на хронотоп порогу, зокрема на його найістотніше наповнення – хронотоп кризи та життєвого перелому. У такий спосіб висвітлюється внутрішньо-психологічний конфлікт Андрія Литвина з іншим

журналістом – Миколою Степовим, модель поведінки якого визначає притуплення власного «я» і підпорядкування владі. Роздвоєність душі Степового виражається в тому, що одні думки (зв'язок людини з рідним краєм, служіння інтелігента народові) він сповідує для власного «внутрішнього» вжитку, а інші (гармонійне співіснування із владою) – на офіційному, загальноприйнятому рівні, з переконанням, що в тоталітарному суспільстві людина змушена чинити так, як її до цього спонукають обставини. Побояючись зайняти у фейлетоні принципову позицію – розвінчати високопоставленого чиновника за зловживання службовим становищем, Степовий ховається за маскою слуги народу і схиляє до такої ж поведінки й Литвина: «Ми потрібні народові і не маємо права ризикувати собою» [4, с. 130]. Ця фраза, ключова в розв'язці конфлікту-розмежування між персонажами, розбиває ілюзії Андрія щодо моральної досконалості Миколи й визначає руйнування ідеалу «народного» журналіста.

Вражений лицемірством та роздвоєністю душі Степового, Литвин глибоко переживає цинічне порушення своїм колегою абсолютних життєвих вартостей (честь, совість, порядність), про що свідчить ситуативний розпачливо-блюючий роздум молодого журналіста щодо змісту власної професійної діяльності: «Якщо він, відомий, маститий газетяр, не може дозволити собі бути сміливим, куди мені, жовторотому горобцеві. Краще вже пиши свої медово-молочні нариси» [4, с. 131]. У подальшому розгортанні внутрішньо-психологічного конфлікту в переживаннях героя домінують міцна генетична пам'ять та глибинна інтуїція. Саме вони й спонукають Андрія відмежуватись від Миколи та його філософії пристосування, а отже, – прийняти рішення шукати «босих слідів дитинства» [4, с. 136] та навідатись за духовною енергетикою до рідного села.

Екзистенційне сприйняття автора й відтворення ним світу через конфлікт-розмежування Андрія Литвина та Миколи Степового визначає домінуючий постулат: лише у свободі вибору людина реалізує себе, і це єдино можлива форма самореалізації особистості в абсурдному світі. «Кожна особа вибирає собі свої власні вартості, але показує свою автентичність або щирість остільки, оскільки застосовує ці вартості в дії» [1, с. 21], – зауважила Р. Багрій. Екзистенційним категоріям нещирості й лицемірства В. Дрозд протиставив автентичність, відтак «розсіювання» нещирості Степового визначає перегляд моральних цінностей Литвином. Важливе семантичне значення в цьому контексті має заключний епізод повісті – перебування Андрія Литвина на рідному полі та на сільському цвинтарі, де він збагачується позитивною енергетикою своїх земляків. Усвідомлення героєм свого прарокошення і власного «я» перетворюється на своєрідний індикатор, який дає змогу відчутти необхідність позбутися суперечності між «буттям-у-собі» та «буттям-у-світі» й відповідати своїй природній сутності.

Висновки. Гомодієгетична форма нарації та емоційна насиченість тексту дали змогу В. Дроздові не тільки показати Андрія Литвина та Миколу Степового збоку – у стосунках з людьми – та крізь призму часу (в минулому і в теперішньому), а й виразити світоглядну рефлексію автора, його громадянську позицію, ідейно-естетичний ідеал, суть якого полягає в утвердженні – через звернення до негативних явищ в житті та в поведінці індивіда – людяності, добра, надії. Завдяки різноаспектній рецепції образу журналіста В. Дрозд створив героїв реальними – неоднозначними, далекими від плакатної поетики, що переважала в літературі

радянського часу. Повість «Маслини» засвідчує такий факт: загострення в українській прозі постсталінської епохи уваги до людини, до історичної пам'яті та морального досвіду народу активізувало посилення в ній ліричного начала, звернення до різних типів художнього конфлікту (й особливо конфлікту внутрішньо-психологічного) та притчевих сюжетів, – усе це в симбіозі зі змістом і визначає текстові впливи художньої літератури на формування громадської думки, що є перспективним напрямком подальших наукових досліджень.

Список літератури

1. Багрій Р. Мотиви екзистенціалізму і абсурду у творах В.Шевчука та М. Осадчого / Романа Багрій // Сучасність. – 1988. – № 11. – С. 21-31.
2. Дрозд В. Бог, люди і Я. Щоденники різних років із коментарями / Володимир Дрозд // – К. – 2003. – № 2-3. – С. 98-131.
3. Дрозд В. Мої духовні мандрівки... / Володимир Дрозд // Вибрані твори: у 2 т. – К.: Рад. письменник, 1989. – Т. 1. – С. 5-32.
4. Дрозд В.Г. Семирозум. Маслини: Повісті / Володимир Григорович Дрозд. – К.: Дніпро, 1967. – 137 с.
5. Сивокінь Г. Біографізм у методі сучасного літературознавства / Григорій Сивокінь // Сучасність. – 1994. – № 1. – С. 137-141.

Гурбанская А.И. Образ журналиста в социально-коммуникативной и художественной рецепции В. Дрозда (семантика и функции) // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2011. – Т.24 (63). – №4. Часть 1. – С.230-234.

В статье рассмотрена идейно-содержательная трактовка В. Дроздом морально-этической сущности журналиста. Исследовано концептуальность разных типов этого образа в плоскости стилиевой парадигмы художественного творчества писателя. Специфическим признаком художественного дискурса Дрозда-писателя определено мировоззренческую рефлексию.

Ключевые слова: *текст, мировоззренческая рефлексия, художественный конфликт, эмоциональное наполнение, стилиевая парадигма.*

Gurbanska A.I. The image of journalist in social, communicative and artistic perception of V. Drozd (semantics and functions) // Uchenye zapiski Tavricheskogo Natsionalnogo Universiteta im. V.I. Vernadskogo. Series «Filology. Social communicatio». – 2011. – V.24 (63). – №4. Part 1. – P.230-234.

In this article ideologic and sense interpretation of moral and ethical nature of a journalist by V. Drozd is highlighted. Conception of different types of this image in the view of stylistic pattern of the writer's artistic career is studied. Introspection of world outlook is predetermined as a specific essential quality of artistic discourse of Drozd-writer.

Key words: *text, introspection of world outlook, artistic conflict, emotional concentration, stylistic pattern.*

Поступила до редакції 19.08.2011 р.